

УДК 336.77

Вешневська А. В.,*магістр Донецького національного університету*

РОЗВИТОК КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

У статті досліджуються основні особливості, тенденції та перспективи розвитку кредитного ринку України в умовах глобалізації економічного простору.

Ключові слова: кредитний ринок, глобалізація, кредитна активність, процентна політика.

This article is devoted to determination of the most important features, tendencies and perspectives of development of the credit market of Ukraine in the conditions of globalization of economic space.

Key words: credit market, globalization, credit activity, interest policy.

Постановка проблеми. Ринок кредитування є, як і раніше, одним із швидко зростаючих сегментів банківського бізнесу, ця ж динаміка збережеться і в найближчі роки. Кредитна активність – базовий елемент стабільності економіки, що визначає необхідність оцінки цього процесу в єдності та розходженні двох його сторін, кожна з яких являє собою відносно самостійні сегменти кредитного ринку. З одного боку, це ринок пропозиції коштів у кредит, з іншого боку – ринок попиту (запозичення, залучення коштів на борговій основі). У цьому зв'язку спряженість активності й стабільності кредитного ринку ґрунтується на розвиненості в цьому напрямі учасників кредитування та запозичення в їхній взаємозалежності як інститутів боргових відносин.

Сьогодні Україна стала перед об'єктивною необхідністю активізації діяльності на кредитному ринку. З погляду більшості вчених, діяльність на різних сегментах кредитного ринку тепер стала досить актуальною та визначальною ланкою в економічній політиці держави. Без неї не вдасться швидко перебороти загальноекономічну кризу та вийти на позиції економічного

росту, забезпечити приріст соціального ефекту, збалансованості макроструктури та ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значенню ефективного регулювання кредитного сектору економіки завжди приділялася значна увага вчених, таких як: В. О. Бойко, Н. Є. Бойцун, Г. Ф. Малашенко, П. В. Матвієнко, В. І. Пахомов, Л. В. Стрільчук та ін.

Однак, питання, пов'язані безпосередньо з розвитком кредитного ринку України, з погляду його учасників у науковій літературі, розроблені не повною мірою, незважаючи на те, що достатня кількість наукових видань присвячена цьому.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення особливостей розвитку кредитного ринку України з погляду його основних учасників в умовах глобалізації економічного простору.

Виклад основного матеріалу. Кредитний ринок як економічна категорія виражає соціально-економічні відносини, які визначаються ринковими законами господарювання, що формують в остаточному підсумку його сутність, тобто зв'язки та відносини як усередині самого ринку, так і у взаємодії з іншими економічними категоріями.

Кредитний ринок являє собою сукупність банківської системи та небанківських фінансово-кредитних установ і схематично може бути представлений так, як показано на рис. 1.

Рис. 1. Інституціональна структура кредитного ринку [3].

Кредитний ринок сприяє зростанню виробництва та товаро-

обігу, руху капіталів всередині країни, трансформації грошових заощаджень у капіталовкладення, реалізації науково-технічної революції, відновленню основного капіталу. Економічна роль кредитного ринку укладається в його здатності впливати на концентрацію та централізацію виробництва та капіталу. Важливою особливістю кредитного ринку є посилення впливу на процес інтернаціоналізації світового господарства за допомогою забезпечення міграції капіталів. Кредитний ринок також виконує макроекономічну функцію [1].

Основними учасниками кредитного ринку є: комерційні банки; небанківські кредитні установи; підприємства; населення; держава (в особі НБУ та Міністерства фінансів України).

Аналіз основних тенденцій розвитку грошово-кредитного ринку України за січень – березень 2009 р. свідчить про те, що несприятливий розвиток подій як у світовий, так і у вітчизняній економіці зумовлює збереження напруженої ситуації у цій сфері та продовження відтоку коштів з рахунків клієнтів. Так, загальний обсяг депозитів у національній валюті в лютому зменшився на 4,7% (з початку року – на 11,8%) до 176,6 млрд. грн., у т.ч. фізичних осіб – на 4,9% (з початку року – на 7,5%) до 99,9 млрд. грн., юридичних осіб – на 4,5% (з початку року – на 16,8%) до 76,7 млрд. грн. Одночасно з цим загальний обсяг депозитів в іноземній валюті (у доларовому еквіваленті) у лютому зменшився на 6,7% (з початку року – на 8,7%) до 18,7 млрд. США, у т.ч. фізичних осіб – на 6,2% (з початку року – на 10,4%) до 12,5 млрд. дол. США, юридичних осіб – на 7,6% (з початку року – на 5,0%) до 6,2 млрд. дол. США [5].

Слід зазначити, що зменшення обсягів депозитів (особливо – фізичних осіб), пов'язано вже не тільки зі зниженням довіри до банків, але й зі зменшенням доходів населення внаслідок погіршення ситуації в економіці. За таких умов населення значну частину заощаджень починає витратити на поточне споживання, а також на виконання взятих раніше зобов'язань (у т.ч. за кредитами).

Зменшення ресурсної бази банків відобразилося на їхній кредитній активності. Обсяг кредитних вкладень у лютому зменшився на 0,6% (з початку року – на 2,2%) до 717,9 млрд. грн. Обсяг кредитів, наданих юридичним особам збільшився на 0,1% (зменшення з початку року на 1,4%) до 453,9 млрд. грн., наданих фізичним особам – зменшився на 1,8% (з початку року – на 3,5%) до 264,1 млрд. грн.

Обсяг грошової маси в лютому зменшився на 4,5% (з початку року – на 8,7%) до 470,8 млрд. грн. Монетарна база в лю-

тому зменшилася на 3,7% (з початку року – на 7,1%) до 173,4 млрд. грн.

Відтік коштів з банківської системи разом зі здійсненням НБУ операцій із продажу іноземної валюти на міжбанківському ринку відповідним чином відбився на ліквідності банківської системи. Обсяг кореспондентських рахунків банків у лютому зменшився на 17,3% (з початку року – на 19,2%) до 15,1 млрд. грн.

Певним чином зменшення ліквідності банків стримувалося за рахунок зменшення коштів Уряду в національній валюті на рахунках в НБУ на 24,6% до 6 млрд. грн.

З метою підтримки ліквідності банків НБУ в лютому здійснив рефінансування банків на загальну суму 15,2 млрд. грн. (з початку року – майже на 20 млрд. грн.).

Також з метою поліпшення перерозподілу тимчасово вільних коштів між банками НБУ в лютому не припиняв проведення операцій з мобілізації коштів банків. Протягом місяця обсяг мобілізованих операцій становив 1,95 млрд. грн., з початку року – 3,4 млрд. грн.

Середньозважена процентна ставка за операціями рефінансування за лютий становила 17,2% річних, у т.ч. за кредитами овернайт – 18,0%, за кредитами, наданими на тендерах з підтримки ліквідності банків, – 22,6%, за операціями з державними облигаціями України – 22,1%, за іншими короткостроковими кредитами – 15,9%.

Процентна політика Національного банку в лютому прагнула, як і колись, до збільшення вартості грошей з метою створення стимулів для повернення внесків населення в банківську систему. Відповідно до спрямованості процентної політики, середньозважена вартість кредитів у національній валюті в лютому збільшилася з 26,5% до 27,9%, в іноземній валюті – з 10,4% до 10,7%. Інтегральна ставка за кредитами збільшилася з 21,9% до 23,2%. Середньозважена вартість депозитів у національній валюті в лютому збільшилася з 15,9% до 16,4%, в іноземній – залишилася без змін – 8,6%. Інтегральна ставка за депозитами збільшилася з 12,7% до 13,3% [5].

Дослідження фондового ринку України показало, що поточний стан українського фондового ринку вкрай несприятливий. Основний індикатор українських фондів – індекс ПФТС, протягом 2008 р. 3 рази демонстрував істотне зниження своєї капіталізації. На думку експертів, існує безліч причин твердого зниження активності ринку, але основною з них звичайно називають негативний вплив з-за кордону. Відмова багатьох по-

зичальників платити за оформленими кредитами під заставу нерухомості призвів до різкого стрибка банківських неповернень та недостачі ліквідності в системі. Оскільки українська фінансова система, як і всі системи країн третього світу, залежить від зовнішніх грошових ін'єкцій, то материнські відділення почали вилучати свої закордонні інвестиції для покриття внутрішніх проблем з ліквідністю. Більшість іноземних капіталів, що перебуває в Україні, носить спекулятивний характер (інвестиції до одного року), тому, коли почався раптовий відтік капіталу з України, то внутрішній ринок був поставлений в умови твердої недостачі коштів. Усі ці негативні процеси призвели в підсумку до обвалу на ПФТС [4].

Проводячи дослідження взаємодії України з різними міжнародними фінансово-кредитними організаціями, такими як МВФ, і МБРР, необхідно відзначити, що незважаючи на багато негативних аспектів цієї взаємодії, все-таки продовження співробітництва України із МВФ і МБРР є визначальним для збереження можливостей фінансування дефіциту бюджету за рахунок порівняно дешевих позичок від міжнародних фінансових організацій, які є найкращими за ціновими та терміновими складовими позик.

За роки співробітництва України із МВФ, вона реалізувала такі кредитні угоди з Фондом, фактично одержавши дані, представлені у табл.1.

Необхідно зазначити, що свій останній кредит від МВФ Україна одержала 5 листопада 2008 р. у розмірі 16,43 млрд. дол. для підтримки стабільності кредитно-фінансової системи країни. Цей кредит Україна зможе одержувати щоквартальними траншами протягом двох років за умовою виконання меморандуму про економічну та фінансову політику, погодженого між експертами МВФ, НБУ та урядом. Суть цього меморандуму полягає у практично відмові України від економічного суверенітету, оскільки всі ключові рішення в наступні три роки, починаючи від розробки та виконання бюджету та закінчуючи встановленням цін на енергоносії, держава буде приймати тільки після їхнього узгодження з експертами МВФ.

Таблиця 1 [4].

Співробітництво України із МВФ впродовж 1994-2008 рр.

Роки	Вид кредитної угоди	Сума угоди
1994	позичка STF	720 млн. дол.

1995	позичка stand-by	780 млн. дол.
1996	позичка stand-by	860 млн. дол.
1997	позичка stand-by	247 млн. дол.
1998	позичка stand-by	2,226 млрд. дол.
2004	"попереджувальний" stand-by	617,4 млн. дол.
2008	кредитна лінія "до затребування"	16,4 млрд. дол.

Основні положення меморандуму України та МВФ

– Жорсткість умов стягнення боргів з населення та підприємств.

– Гнучкий обмінний курс.

– Інфляційне таргетування (стримування інфляції монетарними методами).

– Недопущення зростання реальних доходів населення в 2009-2011 роках.

– Жорсткість фіскальної політики.

– Підвищення цін на енергоносії для всіх споживачів до рівня ринкових та ін.

Однак, за оцінками багатьох експертів, виконання подібних умов ще більше погіршить ситуацію в економіці України та не дозволить ні вирішити проблему структурної перебудови економіки, ні погасити короткостроковий торговельний дефіцит, у зв'язку з чим практично позитивний ефект цього кредиту нівелюється його негативними наслідками.

На основі дослідження наслідків участі України у МВФ, було визначено відповідно до Стратегії співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями на 2006-2008 рр., що на сучасному етапі розвитку співпраці України із МВФ із урахуванням стабілізації макроекономічної ситуації буде ґрунтуватися надалі на остаточному переході до безпозичкових відносин та проведенні консультацій при формуванні макроекономічної політики держави. Важливу роль у співробітництві буде також грати залучення технічної допомоги для забезпечення дотримання рекомендацій, розроблених у межах програми оцінки стану фінансового сектору, податково-бюджетної прозорості, керування валютними ризиками, банківського нагляду, бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Завданням Світового банку в Україні є допомога в зміцненні економіки та поліпшенні умов життя громадян у світлі роз-

витку більш тісних відносин з ЄС, що проявляється у фінансуванні проектів, наданні консультацій та здійсненні аналітичних досліджень проблем в економіці України. З метою забезпечення просування у зміцненні зв'язків з ЄС МБРР сприяє перебудові в Україні системи керування, що передбачає активну участь населення та зміцнення відповідальності уряду. Структура коштів МБРР в Україні представлена на рис. 2.:

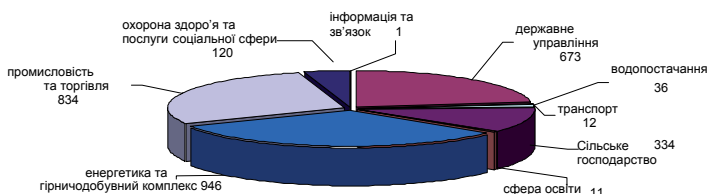

Рис. 2. Галузева структура коштів МБРР в Україні, млн. дол. [5]

За роки співробітництва України та МБРР було реалізовано 3 стратегії, остання з яких була прийнята в 2007 р. як Стратегія партнерства Міжнародного банку реконструкції й розвитку з Україною на період 2008-2011 фінансові роки, реалізація якої дозволить ввести систему ефективного моніторингу керування ризиками, попередження та реагування на виникнення проблем; підвищити ефективність керування державними фінансами; сприяти вдосконаленню державного керування та боротьбі з корупцією. Щорічно, відповідно до базового сценарію, можна буде здійснювати підготовку та одержувати фінансування проектів в обсязі 0,5-1,5 млрд. дол. Реалізація Стратегії також дозволить впровадити ефективний кредитний портфель, що буде відповідати пріоритетам Уряду України – нове інвестиційне кредитування буде спрямовано на розвиток державної інфраструктури, а також стане можливим впровадженням гнучкого об'єднання кредитних та некредитних інструментів щодо концентрації ресурсів на певні пріоритети розвитку.

Однак, поки економічний ефект впровадження проектів МБРР невисокий, тому що отримані кошти переважно спрямовуються на вирішення соціальних проблем та інституціональні реформи.

Висновки. Становлення ринкової економіки та підвищення її ефективності неможливо без використання й подальшого вдосконалювання кредитних відносин.

Аналіз кредитного ринку України дозволяє зробити висновки, що на сучасному етапі розвитку спостерігаються певні негативні тенденції, зумовлені загальною глобальною фінансовою кризою, що досить сильно відображається на вітчизняній економіці, що проявляється, насамперед, у зменшенні довіри населення до кредитно-банківської системи з усіма наслідками, що випливають звідси.

Таким чином, Україна в результаті кредитної політики міжнародних фінансово-кредитних організацій (МВФ і МБРР) поступово впадає в хронічну залежність від кредиторів, гублячи реальні шанси на економічний підйом, оскільки розплачуватися за неефективно витрачені гроші прийдеться дорогою ціною: не тільки виплатою відсотків за кредити, але й ослабленням позицій національної промисловості, втратою ринків, переорієнтацією економіки на експорт сировини, напрямком політики державних інститутів фактично на підвищення добробуту розвинених країн, що грозить втратою самостійності в керуванні власною країною.

Література

1. Бойко В. О. Ринок кредитних послуг та необхідність його державного регулювання // Вісник Нац. акад. державного управління при Президентіві України. – 2004. – № 2. – С. 153-158.
2. Бойцун Н. Є., Малашенко Г. Ф. Вплив державного регулювання на активізацію фінансового ринку // Вісник Академії банківської справи. – Суми, 2002. – № 1(12). – С. 40-43.
3. Гроші та кредит: Навч.-метод. посіб. / В. І. Пахомов, Л. В. Стрільчук. – К.: МАУП, 2004. – 56 с.
4. <http://www.minfin.gov.ua/міжн.співробітництво> – офіційний сайт Міністерства фінансів України.
5. www.bank.gov.ua/статистика – офіційний сайт НБУ.